

REVIEW

STIG TOFT MADSEN

ER BIOLOGISMER ANAKRONISMER?

DEN JYSKE HISTORIKER: *Biologismer*. Nr. 112, 2006. 160 sider. Illus. ISBN: 87-91261-13-9. ISSN 0109-9280. Pris i løssalg: 140 kr.

Det velrenommerede tidsskrift *Den Jyske Historiker* har her samlet syv indlæg til et opgør med nogle af de „biologismer“, som i over 100 år har udfordret humanvidenskaberne. Opgøret fremtræder tvivlrådigt: Nogle af de gamle biologismer fejles effektivt af banen. Nogle af de nyere bliver snarere underbygget.

„Biologismer er en fællesbetegnelse for en række ideologier eller forestillinger, der bruger biologien som grundlag for fortolkning af verden. Det er fænomener som den videnskabelige racisme, raceantropologien, eugenikken, socialdarwinismen, organisme-analogierne, Lombrosos kriminologi, frenologi, adfærdsbiologien m.m.“ (s. 8-9). Som Jes Fabricius Møller antyder, er det ikke den faktuelle rigtighed eller urigtighed af den enkelte teori, der gør den til en biologisme. Lombrosos kriminologi var forkert, men ingen hævder, at adfærdsbiologien som et hele er forkert. Ifølge Møller skal biologismer derfor ses som „scientistiske“ forestillinger, som er trængt ind på åndsvidenskabernes territorium. I det forrige århundrede accepterede mange sociologer og antropologer naturvidenskabernes „Totalitetsanspruch“, som indebar, at menneskelige samfund skulle forstås som en analogi til, eller et selvfølgeligt resultat af, livets evolution. Efter 2. verdenskrig har biologismens kritikere med et vist held imødegået en sådan sammenfletning af natur- og åndsvidenskaberne. Typisk opregner biologismens kritikere de forbrydelser mod menneskeheden, som visse biologismer har forårsaget, for derved at etablere en „guilt by association“. Ved at bedømme en bred strøm af forklaringsmodeller i lyset af nogle af dem håber biologismens kritikere at tilbagevise biologiens teoretiske overgreb, således at den *nødvendige* adskillelse mellem naturvidenskaberne og humanvidenskaberne opretholdes. Således også – indledningsvis – *Den Jyske Historiker*.

Nummeret præsenterer seks detailstudier ordnet kronologisk. Først beretter Mikkel Leth Jespersen om Great Zimbabwe, et ruinkompleks, hvis historie europæere konsekvent fejlfortolkede fra 1500-tallet til langt op i 1900-tallet. Den videnskabelige racisme fastholdt os i en fejlagtig forestilling om, at byherren nødvendigvis måtte være ikke-afrikansk, eftersom afrikanere antoges aldrig at have bygget i sten. I stedet sporede „videnskaben“ byherren tilbage til antikken eller via biblen til ... Dronningen af Saba! Studiet er et godt

eksempel på samspillet mellem diffusionismen og racismen i et intellektuelt miljø, hvor de lærende søgte at indskrive verdenshistorien i de klassiske rammer for deres egen civilisation.

Poul Duedahl gennemgår raceantropologiens historie, herunder franskmænden Paul Brocas forsøg på at sammenkæde kraniedimensioner med intellektuel formåen. Fremstillingen følger i høj grad Stephen Jay Goulds kritik af den videnskabelige racisme. Gould var palæontolog og evolutionsteoretiker, men søgte samtidig konsekvent at afsløre biologismer. På sin vis respekterede netop Gould åndsvidenskabernes autonomi. Herfra bevæger Duedahl sig ind på den danske scene, hvor vi præsenteres for en række farverige personligheder og deres ofte nedrige stridigheder om, hvem der først befolkede Amerika, og om danskerne nedstammede fra neandertalermænd snarere end fra cromagnonmænd. Udredningen er interessant, ikke mindst fordi den leder direkte op til UNESCOs kamp for – med Claude Lévi-Strauss som frontkæmper – at erstatte den biologiske determinisme med, hvad der skulle vise sig at blive en form for kulturel determinisme (s. 64).

Pernille Sonne tager os med ind i kriminalbiologiens krinkelkroge, hvor vi ud over Cesare Lombroso blandt andre møder hans danske kritiker Christian Geill, som advarede ædruelige forskere mod at tilslutte sig Lombrosos teori om Den Fødte Forbryder. Sonne følger tråden videre til de psykiatere, som fik kriminelle til observation for sindssyge på sindssygehospitalerne og til forsøgene på at etablere diagnosen „psykopati“, hvorunder ikke mindst sædelighedsforbrydere kunne placeres. Sonne gør det klart, hvordan „miljø“ efterhånden erstatter „arv“ som den dominerende forklaringsfaktor. Hun fører imidlertid ikke diskussionen op til i dag, hvor sammentænkningen af netop arv og miljø er helt fremme i forskningens frontlinje, som det tydeligt fremgår af Matt Ridleys populærvidenskabelige bog *The Agile Gene* fra 2003 og af Lone Franks mange artikler i *Weekendavisen*.

De sidste tre indlæg inddrager nutiden. I 1924 fandt man i Sydafrika et barnekranium af Australopithecus africanus, som fremtvang en genfortolkning af menneskets udvikling. Hvor man tidligere hældte til, at menneskets høje intelligens var forudsætningen for dets succes i kampen for overlevelse, begyndte man i stedet at se intelligensen som en tilpasning til livet på den åbne savanne. Vi lignede de andre aber, så længe vi levede af frugt i skoven. Jagten på savannen gjorde Australopithecus africanus til „dræberaber“ og efterhånden til mennesker. Intelligensen og kulturen fulgte efter. Inden for antropologien slog denne tankefigur igennem med bøger som *Man the Hunter* fra 1968 (Lee & De Vore). Evolutions-teoretikeren og biologen Edward O. Wilson etablerede i samme periode en biologisk samfundsvidenskab under betegnelsen sociobiologi. Det er historikeren og arkæologen Anne Katrine Gjerløffs pointe, at sociobiologien leverede den biologistiske fortolkningsramme, som mainstreamede ideen om *Man the Hunter* og gjorde det stuerent at portrættere det nutidige menneskes blodtørst og egoisme som iboende og nedarvet. Gjerløff nævner nogle af reaktionerne på *Man the Hunter*, blandt andet antologien *Woman the Gatherer* fra 1981 (Dahlberg). Debatten er faktisk fortsat til i dag med udgivelsen af *Man the Hunted* af Donna Hart og Robert Sussman i 2005, som forsøger at reetablere vore forfædre som fredeligt samarbejdende vegetarer. Biologismen trænger sig altså stadig på: Spørgsmålet er ikke, om mennesket har en natur, men hvilken natur vi har, og hvilken relevans denne natur måtte have for nutiden.

Neurologen Theresa Schilhabs artikel „Det spejlende menneske“ handler om et metodisk problem, nemlig hvordan man kan afgøre, om chimpanseer eller gorillaer har en bevidsthed om sig selv („a sense of self“) og en evne til at fatte empati („a theory of mind“). Specifikt diskuterer hun spejlmetoden, hvor en chimpanse over en periode får adgang til et spejl for

derefter under bedøvelse at blive bemalet over sit ene øre og sit ene øjenbryn. Når dyret vågner, reagerer det på bemalingen på samme måde som et menneske: Det bemærker ændringen i spejlbilledet og undersøger bemalingen for at finde ude af, hvad det kan være. Er dette et tegn på, at dyret er sig selv bevidst, eller er forsøget et antropocentrisk fejlgreb, der tolker andre væseners handlinger ud fra vore egne? Schilhab er forsigtig, men hun er samtidig sikker på, at det „utvivlsomt [er] biologiens århundrede vi står over for“ (s. 127). Hun tilskynder blot til at patruljere frontlinjen med omtanke.

Den Jyske Historikers opgør med biologismen fremtræder hermed mere halvhjertet, jo nærmere vi kommer nutiden. Det går fint, så længe historikere ser på fortidens fejl, men biologismen er sværere at affeje som en anakronisme, når biologien samtidig hyldes som fremtidens videnskab. Mads Wanecks afsluttende artikel ”Socialistisk evolution” om biokemikeren Jesper Hoffmeyer fremstår derfor helt central. Hoffmeyer forsøgte fra slutningen af 1970’erne at tilbagevise selve den neodarwinistiske evolutionsteori for i stedet at etablere en universalhistorisk teori på basis af den historiske materialisme og ændre Danmarks miljøpolitik i socialistisk retning. At ville tilbagevise neodarwinismen er en ulig sværere opgave end at påpege Lombrosos fejl. Som Waneck påpeger, er neodarwinismen „et forbilledligt videnskabeligt kompromis“ (s. 134), som forenede Darwins banebrydende indsigter med den moderne arvelighedslære baseret på forøget kundskab om genetik. Det fine ved Darwins teorier fra det 19. århundrede var, at de gav biologien et solidt fundament. I stedet for at blive omstyrtet af diverse paradigmeskift er de blevet bestyrket af opdagelser på mange forskellige felter. Hoffmeyers marxistiske genlæsning af neodarwinismen kunne ikke gennemføres.

Som antropolog finder jeg det ret lærerigt at sammenligne udviklingen inden for biologien med udviklingen inden for antropologien. Den dominerende antropocentriske kulturalisme står simpelthen ikke distancen i konkurrence med biologien. Kulturalismens akilleshæl er dens teoretiske svaghed. Det kan godt være, at mange biologismer er blevet falsificeret og er endt på teoriernes kirkegård, men biologien som hele har støt og roligt udbygget sit domæne og sin forklaringskraft. Det samme kan ikke siges om nogen af samfundsvidenskaberne. Bent Flyvbjerg – én af de mest markante danske samfundsvidenskabsfolk – mener således, at man lige så godt kan glemme enhver idé om nomotetisk samfundsvidenskab. Hvorfor skulle naturvidenskaberne – som af fx Hoffmeyer blev søgt reduceret til et udtryk for „menneskenes samfundsmæssige væren“ (s. 138) – holde sig tilbage i deres bestræbelser på at etablere en enhedsvidenskab, når defaitistiske samfundsvidenskaber eksponerer en „soft underbelly“ af så betragtelige dimensioner?

Svaret kunne være, at de to kulturer faktisk kan berige hinanden, men *Den Jyske Historiker* forfølger ikke systematisk denne mulighed. Fredelig interfakultær sameksistens baseret på gensidig respekt for etablerede grænser synes at være redaktionens ideal. Dermed ikke sagt, at dette nummer af *Den Jyske Historiker* ikke er værd at læse. Det er det. Blandt andet fordi det viser, at man kan skrive godt og grundigt om den rolle, naturvidenskaber har spillet i at definere og kontrollere mennesket, uden én eneste gang af nævne Foucault!

Stig Toft Madsen
Antropolog, seniorforsker
NIAS, Nordisk Institut for Asien Studier

Litteratur

Dahlberg, Frances (red.)

1981 Woman the Gatherer. New Haven: Yale University Press.

Flyvbjerg, Bent

2001 Making Social Science Matter. Cambridge: Cambridge University Press.

Hart, Donna & Robert Sussman

2005 Man the Hunted: Primates, Predators, and Human Evolution. Boulder: Westview Press.

Lee, Richard B. & Irven De Vore

1968 Man the Hunter. New York: Aldine.

Ridley, Matt

2003 The Agile Gene. How Nature Turns on Nurture. New York: Perennial.